

Judita Šega, Zdravstvene in higienske razmere v Ljubljani (1885-1910). Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1993 (Gradivo in razprave 12), 133 strani.

Zgodovinski arhiv Ljubljana je konec leta 1993 predstavil dve publikaciji, ki sta nastali ob uporabi gradiva, ki ga hrani omenjeni arhiv. Obe uvrščamo v področje zgodovine vsakdanjega življenja.

Judita Šega v svoji knjigi predstavlja del zgodovine, ki je za razvoj zelo pomemben. To sta zdravje in higiena kot element zdravja. Razprava je omejena na mesto Ljubljana in delno na njena predmestja. V obravnavanem času je število prebivalcev zelo naraslo, s tem pa so se težave povezane z organizacijo zdravstva in higiene še dodatno povečale. Pomembna prelomnica za razvoj Ljubljane je bil velikonočni potres leta 1895. Že pred potresom so pričeli v Ljubljani graditi novo bolnišnico na Zaloški cesti. Zaradi potresa so pohiteli z zaključnimi deli in konec leta 1895 vselili prve bolnike. Bolnišnico so predali v uporabo 8 mesecev prej, kot so načrtovali. Novoodprta deželna bolnica je bila najpomembnejši dogodek v zdravstvenem smislu. Zgrajena je bila v paviljonskem stilu s posebnimi oddelki za posamezne bolezni.

Poleg izboljševanja razmer v bolnici, je prišlo ob prelomu stoletja tudi do posegov v preventivno zdravstvo (cepljenje..) in pomoč ponesrečencem. Leta 1900 je mesto dobilo reševalno postajo. Za pomoč ponesrečencem in bolnim je bil namenjen reševalni voz, ki ga je spremljal zdravnik. Danes bolnike in ponesrečence prevajamo z avtomobili in helikopterji, pred uvedbo voza pa so v Ljubljani uporabljali tudi samokolnice, če drugega ni bilo pri roki. Udobje ponesrečenca, ki si je zlomil npr. nogo, in so ga peljali na samokolnici, je bilo zagotovo veliko.

Za zdravje meščanov so poleg zdravnikov v bolnišnici in privatnih bolnikov skrbeli še uslužbenci mestnega fizikata. Ti so skrbeli tudi za higienske razmere, saj sta bila med njimi tudi živinozdravnik in konjač, ki je skrbel za odstranjevanje mrhovine.

Leta 1909 je Ljubljana dobila mestnega šolskega zdravnika, ki je nadzoroval razmere in priporočal rešitve. Učenci so dobili svoje šolske zdravstvene liste. Ob rojstvu pa so za otroka in porodnico poskrbele babice. Te so v določenem času lahko imele sobe za porodnice na svojih

domovih. Ves čas pa so morale voditi evidenco o porodih. Ljubljanci so v omenjenih letih umirali tudi za nalezljivimi boleznimi. Knjiga prinaša nekaj podatkov o teh boleznih in o njihovih posledicah v Ljubljani.

Zdravje je povezano s higieno. Zato nam knjiga prinaša tudi zanimive podatke s tega področja. Med drugim so se proti boleznim borili tudi z razkuževanjem stanovanjskih prostorov. V ta namen je mesto l. 1902 kupilo poseben aparat. Mesto je prvi moderen vodovod dobilo šele leta 1890. Pred tem so se z vodo oskrbovali iz različnih vodnjakov, ki pa so bili pogosto zelo neprimerno vzdrževani. Pogosto se je zgodilo, da je vanj pronicala gnojnica ali druge odpadne vode. V urejanje higienskih razmer je sodilo tudi urejanje kanalizacije. Pred uvedbo podzemnih odtokov za odpadne vode in fekalije je v mestu pogosto smrdelo po gnojnici ali umazani vodi. Smrdelo pa je tudi po smeteh, saj je sistem pobiranja smeti poznega datuma. Ljubljana je imela leta 1904 le štiri vozove za odvoz smeti.

Judita Šega je zbrala veliko zanimivih podatkov, s katerimi je njena knjiga postala zanimiva ne le za bralce, ki jih zgodovina še posebej zanima, pač pa je privlačna za vsakogar. V to sem se prepričal tudi sam, saj sem knjigo ponudil v branje nekaterim, ki jim zgodovina ni kakšna posebna zabava. Kasneje pa sem knjigo težko dobil nazaj, da bi napisal pričujoče poročilo. Knjiga je namreč potovala iz rok v roke in vsi so se ob branju strašno zabavali, muzali in zgražali. Možnosti za to je več kot dovolj, kar pa je samo odlika knjige.

Če vas danes boli zob, imate težave, ker ne morete priti pri zobozdravniku dovolj hitro na vrsto. Včasih pa vam je zobe na črno lahko popravil kar zobotehnik, ki za to ni imel dovoljenja. Ali veste kakšne težave je imelo mesto s pokopališčem pri Sv. Krištofu, kjer so pokopavali v grobove, kjer trupla še niso strohnela? Predmet zdravstvene obdelave so bile tudi prostitutke. Vi se danes vsak večer oprhate v svoji kopalnici, včasih pa si se moral iti oprhat v javno kopalnišče. Med vašim prhanjem pa je lahko vašega psa, ki se je strgal z vrvice in ni imel nagobčnika in pasje značke, konjač ulovil in ga v skladu s predpisi ugonobil. Konjač pa je skrbel tudi za odvoz druge mrhovine, npr. konj, kar pa je včasih počel bolj z levo roko in ni upošteval pritožb meščanov in določil o načinu odvoza. Meščani so se namreč pritoževali, da je npr. ob odvozu poginulih konj telo živali ležalo raz-

galjeno na vozu, iz gobca in nosa pa je po ulici tekla kri. Obilo užitkov ob branju!

Bojan Balkovec

Žarko Lazarević, Kmečki dolgovi na Slovenskem. Socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Forum, 1994, 171 strani.

Založba Znanstveno in publicistično središče je v začetku leta 1994 poslala na trg svojo četrto knjigo s področja zgodovinarstva. Knjiga Žarka Lazarevića se od prejšnjih treh razlikuje po tem, da je posegla na področje ekonomske zgodovine. Ekonomska zgodovina je bila do nedavnega precej zapostavljena stvar, ki so se je izogibali tako ekonomisti kot zgodovinarji. Če se je med zgodovinarji še našel kdo, ki se je ukvarjal tudi z nekaterimi ekonomskimi vprašanji, pa je bilo to povsem neznano področje za ekonomiste. Ti so na stopnji univerzitetnega študija zadnjič poslušali predavanja o ekonomski zgodovini v davnih petdesetih letih, ko je to problematiko na Ekonomski fakulteti nekaj let predaval Vasilij Melik.

Danes je zagotovo najproduktivnejša institucija, ki aktivno raziskuje gospodarsko zgodovino slovenskega prostora, Inštitut za novejšo zgodovino. S tega inštituta prihaja tudi avtor knjige o kmečkih dolgovih Žarko Lazarević.

Lazarević se z zgodovino kmetijstva ukvarja že več let. S to temo se je ukvarjal tako v magistrski nalogi kot v doktorski disertaciji. Na to temo pa je objavil tudi že nekaj člankov in pripravil nekaj predavanj.

Lazarević začne z obravnavanjem vprašanja kmečkih dolgov v revolucionarnem letu 1848. Revolucija sredi prejšnjega stoletja je bila za slovenske kmete eden najpomembnejših, če ne najpomembnejši dogodek za njihov stan nasploh. Rezultat razburkanih dogodkov je bila uveljavitev gesla "Zemljo tistemu, ki jo obdeluje", gesla, ki je sicer iz drugega obdobja. Vsaka lepa stvar ima v sebi tudi nekaj manj lepega, in vsaka dobra stvar tudi nekaj grenkega; tako je bilo tudi z podelitvijo zemlje kmetom. Kmetje so zemljo dobili v last tako, da so jo morali od fevdalnih lastnikov odkupiti.

Pravzaprav so se težave zadolževanja kmetov začele z določbo o odkupu zemlje, ki jim jo je

dala zemljiška odveza. Kadar imamo težave pa se običajno zgodi, da ima vrag mlade in težav je iz dneva v dan več. Dodatno breme so kmetu postale davščine, ki so se ves čas povečevale. Kmetje se tudi niso znali prilagajati zakonitostim tržne proizvodnje. Posledice naraščanja dolgov je bilo prodajanje kmetij in veliko izseljevanje, ki je doseglo tudi do 1/2 naravnega prirastka. Razvoj industrije je bil namreč preslab, da bi mogel prevzeti višek delovne sile. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja sta nastala dva predloga za rešitev kmečkih dolgov. Avtorja sta bila Josip Vošnjak in Janez E. Krek. Oba predlagata omejitev drobljenja kmetij ob dedovanju. Poudarjata izobraževanje kmetov, uvajanje združenj in omejitev obremenitve kmetije.

Prvo obdobje kmečkega zadolževanja se je končalo z razmahom združništva in s prvo svetovno vojno, ki je kmete delno rešila bremena. Po vstopu v jugoslovansko državo se je ves cikel kmečkega zadolževanja ponovil. V dvajsetih letih se je ob deflacijski politiki ministra Stojadinovića dinar krepil, naraščale so cene in kupna moč kmetov je naraščala. Vendar pa je sledila inflacija, težave pa je povzročil še prodor poceni hrane iz ZDA. Kmetje so v prvem obdobju najemali kredite, ki pa jih sedaj že niso bili sposobni odplačevati. Logična posledica je bila prezadolžitev in senca bankrota je visela nad mnogimi kmetijami.

Vso prvo polovico tridesetih let je jugoslovanska država iskala rešitev za razbremenitev kmetov. Pred dokončno rešitvijo je več kot štiri leta veljal moratorij na dolgove. Konec leta 1936 pa je bila sprejeta Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov. Z njo so dokončno določili način odplačila kmečkih dolgov in rok tega odplačila, ki je potekel leta 1948. Za dokončno razrešitev problema kmečkih dolgov pa je bila zopet zaslužna vojna, ki je vrednost teh dolgov izničila in pa socialistična oblast, ki jih je odpisala.

Iz Lazarevićeve knjige izhaja, da je bila ključna težava slovenskega kmetijstva v obravnavanih sto letih razdrobljena posest, ki je bila največkrat zelo majhna, nizka produktivnost in prenaseljenost podeželja. Vsi ti problemi so bili značilni tako za avstrijsko kot tudi za staro-jugoslovansko dobo. Ne smemo pa pozabiti tudi na pogosto napačno investiranje kreditov, ki so jih mnogo kmetje uporabljali za sprotno preživljanje in ne za investiranje. Branje knjige o kmečkih dolgovih nas seveda napelje tudi k razmišljanju o položaju v sodobnem slovenskem